

SCRISOAREA ADRESATĂ DE ȘTEFAN CEL MARE
REGELUI POLONIEI, RELATÎNDU-I LUPTA DE LA BAI
(14—15 DECEMBRIE 1467)

Lupta de la Baia, dintre regele Ungariei Matei Corvin și domnul Moldovei, Ștefan cel Mare, reprezintă o nouă încercare a regatului maghiar de a impune Moldovei starea de vasalitate, după eșecurile suferite în timpul lui Bogdan, întemeietorul (1359—1365), sau în timpul lui Ștefan I, când oștile feudalilor maghiari fuseseră înfrînte la *Hindău* (probabil satul Ghindăoani, în apropiere de Tîrgu Neamț), în 1395, bătălie amintită și de cronicile interne, dar — fapt semnificativ de reținut — și de piatra tombală a domnitorului victorios, pusă de însuși Ștefan cel Mare. De data aceasta, regele Ungariei, sigur de izbîndă, aducea cu sine și un pretendent, care-i recunoștea suzeranitatea, în persoana, probabilă, a lui Petru Aron, alungat de Ștefan și adăpostit, vremelnice în Polonia, iar apoi în Transilvania.

La această principală cauză a campaniei se mai adăugară, desigur, nemulțumirile regelui ungar pentru atacul lui Ștefan din 1462 asupra Chilieii, cedată de Petru II lui Iancu de Hunedoara, luarea ei, cu ajutorul orașenilor, în 1465, precum și amestecul domnitorului Moldovei în mișcarea pentru autonomie care a avut loc în Transilvania, în primăvara anului 1467.

Dar, lupta de la Baia a scos în evidență și criza politică din Moldova, datorată contradicțiilor dintre autoritatea centrală domnească și puterea boierească, contradicție omisă de relatarea lui Ștefan asupra desfășurării bătăliei, însă menționată atât de letopisețul intern cît și de cronicarul Dlugosz.

Informații despre lupta de la Baia ne sînt furnizate, după cum se știe, și de cronicile interne, în special cronică moldo-germană și de cele externe, cronicarul polonez J. Dlugosz și cronicarul de origine italiană de la curtea regelui maghiar, Antonius Bonfinius. Dar, cea mai veridică descriere a luptei este făcută de însuși Ștefan cel Mare, în scrisoarea trimisă regelui polon, la 1 ianuarie 1468, deci la numai două săptămîni după groaznică înclăștare, care era să-i fie fatală lui Matei Corvin.

Textul scrisorii

„...Glorioase rege și domnul nostru iubit, vestim pe măria ta despre aceste părți ale noastre și despre soarta lor ce s-au făcut și cîte s-au întîmplat. Cu puține zile în urmă, a venit asupra noastră regele Matias, cu mare putere

și cu diferite oști înarmate, cu mulți domni¹ și a năvălit prin munți și peste munți sau plaiuri, la Troțuș.² Îndată ce am auzit acestea³... am adunat oștile și i-am întâmpinat în apropiere de plaiuri și *am luptat cu dinșii în cîmp, la rîuri și unde a fost cu puțință* (s.n.), pentru că, iubite rege, era oaste puternică. Și aceia, îndată au intrat în Troțuș, au înaintat în dreptul munților, prădînd țara, nimicînd și arzînd cu cruzime, prefăcînd în cenușe orașele și satele, ucigînd copiii și necinstînd bisericile și săvîrșînd multe nelegiuiri, pe care nu se cuvine nu numai a le spune dar nici a le gîndi și pe care nu le-au făcut în veci, nici păgînii, nici turcii, nici tătarii.⁴ Și au ars Troțușul și Bacăul și Romanul și au înaintat, iar noi *i-am urmărit și am avut luptă cu ei, zi și noapte fără încetare* (s.n.) patruzeci de zile. Și iarăși au înaintat spre Neamț⁵ și Baia și au ars Neamțul și țara noastră cea de folos, din care ne hrănim și din care plăteam tribut turcilor și apoi au venit de-a dreptul, pe sub plaiuri, într-un oraș numit Baia și au început să ridice cetate.⁶ Și noi am venit și am năvălit asupra lor și ne-am așezat la o milă mai jos,⁷ între două rîuri, între Moldova și Șomuz, și la asfințit în ziua de 15 decembrie (...) *am poruncit tuturor călăreților noștri și întregii oști să descalice, de la mic pînă la mare și am pornit pe jos și am năvălit asupra lor și a început lupta între noi, de seara pînă în zori și ne-am luptat piept la piept* (s.n.).⁸ Și astfel au căzut de sabie multe capete ale demnitarilor, ale căpitanilor oștirii, ale ostașilor puternici, pe care nici măcar cu numele, singur, nu-i pot înșira. Și chiar pe regele Ungariei l-am rănit cu trei răni mortale și nu va scăpa cu viață. Și altă oaste a fost tăiată cu sabia, a căror leșuri, după porunca noastră, au fost adunate de către supușii noștri într-o movilă. Numărul lor este de 7000 și pe lîngă aceștia mai sînt mulți, ale căror leșuri n-au fost adunate.⁹ Și pe rege l-au pus pe o targă, precum și pe alți domni și au fugit cu ei peste munți. Și au venit la noi mulți oameni spunînd că însuși regele ar fi murit, dar sigur nu putem ști de e viu sau mort.¹⁰ *Și carele și corturile și diferite bombarde, mașini și tunuri mici, pe toate le-am luat.*¹¹ Și întreg orașul Baia este ars. Așa dar, iubite rege, să-și amintească dumnezeu și mărija ta, de cîte ori am arătat mării tale, atît prin scrisori, cît și prin soli pentru aceste lucruri, că acestea trebuie să se întîmple și se pregătește de către unguri și turci. Și domnia ta și domniia mării tale n-au vrut să mă creadă...”

Comentariu istoric

1. Matei Corvin pregătise campania cu două luni înainte, timp cît a stat în Transilvania, avînd artilerie destul de numeroasă și pedestrima cîlită în războaiele anterioare.

2. Trecerea spre Moldova s-a făcut, pe drumul cel mai scurt, de la Brașov la tîrgul Troțuș, prin pasul Oituz. Pe lîngă că era și cel mai drept drum, de la Brașov spre Moldova, dar în tîrgul Troțuș ca și în alte sate, era populație catolică, de origine maghiară, pe care regele credea că se poate bizui.

3. Ștefan cel Mare fusese informat, desigur, de pregătirile lui Matei Corvin și de aceea a putut să ia măsuri imediate pentru hărțuirea inamicului,

care-i călcase țara. Ștefan a încercat, după cum rezultă din scrisoare, să-l oprească chiar în munți, înainte de a intra în Troțuș. Locurile îi erau cunoscute, pentru că nu departe de acest târg se găsește satul Borzești al copilăriei și adolescenței sale.

4. Chiar și Bonfinius recunoaște prădăciunile făcute de armata lui Matei Corvin, când scrie: „După ce arse târgul Roman, pe ori unde mergea pustia totul, sate și orașe, cu foc și sabie, iar ostașii mânau de dinapoi oameni și turme de vite cu pradă nespus de mare” (*File din Cronici...* p. 46—47). Aceasta denotă că Ștefan cel Mare nu exagera cu nimic proporțiile dezastrului produs de armata maghiară.

5. După cum se vede, de la Roman, în loc să meargă direct spre Suceava, țel final al campaniei, Matei Corvin s-a îndreptat spre Târgul Neamț și spre Baia, unde, de asemenea, era populație catolică.

6. Matei Corvin, după cum reiese din alte știri, s-a încartiruit la episcopia catolică și a luat măsuri de apărare a orașului.

7. Așezarea armatei lui Ștefan la 1 km la sud de oraș denotă că el a urmărit, în permanență, armata lui Matei Corvin și a putut, în felul acesta să pregătească atacul de noapte, în care și el, ca și Vlad Țepeș, era meșter.

8. Pentru hărțuirea dușmanului, Ștefan se folosisse de cavaleria ușoară, însă pentru atacul, om la om și pentru a realiza surprinderea, întreaga armată, de la comandanți pînă la ostași, s-a pedestrit și a pătruns în oraș. Cum, în decembrie ziua este foarte mică iar noaptea, de la asfințitul soarelui și pînă a doua zi în zori, este foarte lungă, înseamnă că bătălia a durat cel puțin 16 ore (de la orele 16 pînă a doua zi la 8).

9. Cronicarul polonez, J. Dlugosz, care, desigur, a cunoscut scrisoarea lui Ștefan cel Mare în arhiva regală, la care avea acces, fiind istoricul curții regale și profesor al copiilor regali, dă cifra de 10.000 pentru cei căzuți din rîndurile armatei maghiare, adăugînd 3.000 față de cifra dată de Ștefan, probabil pentru cei ale căror leșuri nu fuseseră strînse. În schimb, Bonfinius, tendențios cum prezintă întreaga relatare, cu excepția pustuirii țării, dă cifra de 7.000 morți pentru moldoveni și numai 1.200 pentru armata maghiară.

10. Știrea morții lui Matei Corvin, Ștefan cel Mare nu o ia drept certă, ceea ce denotă grija lui pentru respectarea adevărului. Și Bonfinius, care cunoștea situația, recunoaște că regele a fost rănit „de o săgeată getică, nu departe de șira spinării și deoarece, după ce i-au scos coada săgeții, fierul a pătruns mai adînc în carne, patru ani de zile a dus-o regele în grele suferințe”. Iar în finalul relatării, apreciind cumpăna prin care a trecut Matei Corvin, Bonifinus scria că „regele a trebuit să lupte mai mult pentru viață decît pentru onoare.”

11. Rezultă de aici marile pierderi, în armament, suferite de armata maghiară. Din mîndrie justificată, Ștefan nu amintește și pierderile moldovenești, care, desigur, au fost apreciabile. De asemenea, din aceeași mîndrie, pentru ca regele polon să nu cunoască convulsiunile din pătura boierească a societății moldovenești, omite trădarea vornicului Isaia, adăugată de cronică moldo-germană care consemnează că „dacă i-ar fi fost cu credință lui Ștefan

voievod, marele său vornic, Isaia, și ar fi călărit acolo unde i se poruncise, atunci n-ar fi scăpat nici picior de acolo. De aceea, a trebuit să-și puie capul pentru aceasta, el și alții mulți" (*Cronicele Slavo-române*, p. 29, apud *Ist. Rom.*, II, Ed. Acad., Buc., 1961). Știrea trădării, fără nominalizare, este reținută și de cronicarul polonez, J. Dlugosz, „...căruia apoi Ștefan i-a tăiat capul”. Gr. Ureche, deși folosește letopisețul moldovenesc, din motive lesne de înțeles nu amintește acest episod, în schimb când se produce tăierea capetelor lui Isaia, Negrilă și Alexa, în târgul Vasluiului, în 1471, el îl consemnează, lapidar și fără a explica cauzele, ca un fapt divers.

Indicații metodice

Scrisoarea trimisă de Ștefan cel Mare regelui polon, Cazimir al IV-lea, fiind o autentică relatare a bătăliei, făcută de însuși domnitorul țării, care a condus lupta, reprezintă cel mai veridic izvor al încleștării crâncene de la sfârșitul anului 1467, din Moldova. Spre deosebire de letopisețul domnesc, care înregistrează evenimentul pe scurt, dar cu prețioasă precizare, menționată mai sus, și spre deosebire de Gr. Ureche, care dă pe seama nepregătirii și a desfrînării armatei ungurești, înfrângerea suferită de Matei Corvin („și fiindu și beți și negățiți de război”), buletinul de victorie al lui Ștefan descrie, în detaliu, ca martor ocular, singeroasa bătălie, precedată de o serie întregă de acțiuni războinice.

Relatarea lui J. Dlugosz, așa cum s-a arătat mai sus, urmează îndeaproape scrisoarea lui Ștefan cel Mare, pe care a utilizat-o în cronica sa, iar știrile lui Bonfinius, cu unele excepții, sînt tendențioase. De aceea, pentru prezentarea luptei de la Baia, atît la clasa a VIII-a cît și la anul IV, în cadrul lecției „Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare”, se poate folosi, cu maximă eficiență, numai această sursă istorică de primă importanță pentru eveniment, precum și pentru cunoașterea psihologiei domnitorului. Ea are și calitatea că se bucură de o formă atrăgătoare, cursivă și plastică, denotînd un patetism, „în simplitatea ei mîndră”, cum apreciază istoricul P. P. Panaitescu, care a publicat-o. De altfel, stilul epistolar al lui Ștefan cel Mare, cunoscut și din scrisoarea-circulară adresată principilor europeni, după bătălia de la Vaslui, precum și din mesajul citit de unchiul său Tamblac, în senatul Veneției, după bătălia de la Războieni, este al unui om sfătos, care întrunește, însă, în aceeași persoană și pe cel de comandant de oști. Pentru a se realiza învățarea prin „descoperire”, pe un fond problematizant, profesorul va citi în clasă întregul fragment din scrisoare, atrăgîndu-le atenția elevilor să urmărească și să scoată ei singuri aspectele principale referitoare la luptă, după întrebările următoare :

1. De ce, atît de repede, a trebuit Ștefan cel Mare să informeze pe regele polon despre bătălia cu regele Matei Corvin ?
2. Care a fost tactica de luptă a lui Ștefan înainte și după lupta de la Baia ?
3. Ce strategie a adoptat pentru lupta de la Baia ?

4. Arătați, pe hartă, drumul urmat de Matei Corvin și explicați de ce a trecut prin Trotuș iar punctul final a fost Baia ?

5. Cum se explică că, în general, în evul mediu predomina un puternic sentiment religios și totuși armatele lui Matei Corvin au „necinstit“ bisericile ?

6. De ce Ștefan cel Mare omite din buletinul victoriei episodul trădării vornicului Isaia ?

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

1. P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, Buc., 1934 (aici este publicat textul original, în d. latină și traducerea la p. 5—6); D. Capățină, Șt. Iosifescu, *File de cronici. Crestomație privind istoria militară românească (sec. X—XIX)*. Buc., 1973 (La p. 43—44 este reprodusă, după P. P. Panaitescu, scrisoarea, iar la p. 46—47 relatarea lui A. Bonfinius.); Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P.P. București, 1955, p. 85—86; *Istoria României*, t. II, Buc., 1961, p. 498—499.

FLOREA STĂNCULESCU